

Jelena Vignjević

Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet
jelena.vignjevic@ufzg.hr

Jezičnostilske osobitosti rukopisa i prvotiska *Čudnovatih zгода šegrta Hlapića* u jezičnopovijesnom kontekstu

Izvorni znanstveni rad / original research paper
Primljeno / received 27. 11. 2013.

Usporedno čitanje rukopisa romana Čudnovate zgone šegrta Hlapića Ivane Brlić-Mažuranić i prvotiska toga romana pokazuje kako su jezičnim izmjenama načinjenima pri objavljivanju knjige narušene brojne jezičnostilske osobitosti autoričina pisanja. Ovaj rad donosi analizu jezičnostilskih osobitosti rukopisa i prvotiska te upućuje na stanje hrvatske pisane riječi i kulture pisanja na početku dvadesetoga stoljeća. Supostojanje, ali i sukobljavanje književnoga jezika i pravopisnih načela zagrebačke filološke škole i škole hrvatskih vukovaca rezultiralo je osebujnom pisanom praksom toga vremena. Jezičnopolitički diktiran smjer onodobnih promjena hrvatskoga književnoga jezika uočen je i u izmjenama rukopisa koje su načinjene u prvotisku romana Čudnovate zgone šegrta Hlapića.

Keywords: *Čudnovate zgone šegrta Hlapića, Ivana Brlić-Mažuranić, rukopis, prvotisak, zagrebačka filološka škola, filološka škola hrvatskih vukovaca*

Uvod

Kritičko izdanje romana *Čudnovate zgone šegrta Hlapića*, objavljeno 97 godina nakon prvotiska (Brlić-Mažuranić 2010), otkrilo je i osvijetlilo put njegova nastanka i objavljivanja. Taj je put, kad se radi o jezičnim mijenama, dakako dio staze povijesti hrvatskoga književnoga jezika. Putovanje od rukopisa do prvotiska uvelike je izmijenilo jezičnostilske osobitosti romana. Berislav Majhut navodi iznenađujuće velik broj izmjena (2010: 186):

IBM dopušta pet ili šest najnužnijih promjena u cijelom svojem rukopisu (*Priče iz davnine*, op. J. V.). Kako se morala osjećati 1913. kada je iz tiska dobila ŠH s više od 1500 intervencija u tekstu?!

Nameće se pitanje: kako je i zbog čega došlo do tolika mijenjanja rukopisa?

Pogledom na jezičnostilske osobitosti rukopisa i prvotiska romana *Čudnovate zgrade šegrta Hlapića* do izražaja dolaze dvije pojave:

1) nedosljednost ortografije u rukopisu: *mlieko – mlijeko, tijesne – pretiesne, liepi – lijepo, uvijek – uvijek; čizme – čižme; teško – teško, služkinja – sluškinja; siroma – siromak – siromah...*

2) brojne izmjene rukopisnoga teksta u prvotisku: *ljenčino → lijenštino; sutra → sjutra; šibica → žigica; papira → artije, hartije; van → napolje; puše → duva; prekrižio se → prekrstio se; sretno → srećno; štala → staja; sparina → omara; škač → kabao; postolar ne može biti bez šila i dretve → postolar ne može da bude...*

Godina 1912., u kojoj autorica stvara roman, već je dva desetljeća odmaknuta od početka službene upotrebe Brozova *Hrvatskoga pravopisa* (1892). Khuenovim imenovanjem toga pravopisa i *Gramatike i stilistike hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* Tome Maretića iz 1899. godine službenim priručnicima za hrvatski književni jezik hrvatski vukovci i njihova koncepcija književnoga jezika odnijeli su pobjedu nad ostalim hrvatskim književnojezičnim koncepcijama. Kraj 19. i početak 20. stoljeća obilježeni su stoga prevlašću vukovski koncipiranoga hrvatskoga književnoga jezika u tiskanim medijima. No, rukopisna jezična praksa pokazuje drukčije stanje vidljivo i u rukopisu romana *Čudnovate zgrade šegrta Hlapića* Ivane Brlić-Mažuranić. Autorica u rukopisu nedosljedno provodi fonološki pravopis i grafijska rješenja koja zagovaraju hrvatski vukovci. Također nedosljedno provodi rješenja u pravopisnoj tradiciji zagrebačke filološke škole u čijem je duhu jezično i književno odgojena. Tako piše *uviek i uvijek; pretiesne i tijesne; čižme i čizme; teško i teško; siroma, siromah i siromak; služkinja i sluškinja; odma i odmah; lahko i lako, ne će/ne ćemo i neće/nećemo...*

Ovaj će rad navedene pojave detaljnije analizirati te će razmotriti jezičnopolitičke okolnosti u kojima nastaju rukopis i prvotisak romana kako bi pridonio razumijevanju jezičnostilskih odlika i izmjena.

Jezičnostilske osobitosti rukopisa i njihove izmjene

Na ortografskoj razini u rukopisu postoji nedosljednost u poštivanju jednoga pravopisnoga načela. Navode se primjeri s brojem pojavljivanja u zgradama: *mlieko/mlieka* (14), *mlijeko/mlijeka* (7); *mliekar/mliekaru* (4), *mljekar* (2); *služkinja/služkinji/služkinje* (11), *sluškinja/sluškinji* (4); *neimam/neima/neimamo/neimaju* (26), *nenam/nema/nemamo* (12); *tiesno/tiesan/tiesni/pretiesne* (6), *tijesne/tijesna*

(2); *liep/liepi/liepa/liepu/liepom/liepo* (28), *lijep/lijepe/lijepu/lijeпо/prelijepo* (16); *uviek* (19), *uvijek* (12); *teško* (4), *teško/teška/tešku* (8), *diete* (8), *dijete* (5). Navedeni podaci pokazuju da u rukopisu dominira pisanje principom čitke tvorbe.

Prvotisak nije načinio samo izmjene slovoписа (*ie* → *ije*; *dj* → *đ*) i proveo fonološko načelo bilježenja glasova na granicama morfema (*služkinja* → *sluškinja*, *junačtvo* → *junaštvo*), već je zadirao i u leksičku, i u sintagmatsku, i u sintaktičku razinu autoričina teksta, odnosno jezika. Time je uvelike izmijenjena i semantika teksta i autoričin osobit stil pisanja. Izdvojiti ćemo tek neke primjere za to.

Arhaizmi i historizmi mahom su zastupljeni u prvom izdanju (Brlić-Mažuranić 1913), što je zadržano i u drugom, osuvremenjivanom izdanju (Brlić-Mažuranić 1922). Među historizmima vrijedi spomenuti leksem *soldat* koji je u prvotisku izmijenjen u *vojniki*, leksem *forint* (u epizodama s Markom i guskama i s košaračem) izmijenjen je u *krune*, *forinta* u *srebrni novac* i *novac* (u epizodama s Grgom i Grginom majkom). Arhaizam *sizati* (leksem je zabilježen u Akademijinu rječniku, sv. XV, i oprimjeren Marulićevim tekstom, no u samoj natuknici stoji Maretićev jezični savjet kako ga je bolje zamjenjivati riječju *sezati*) izmijenjen je u prvom izdanju leksemom *sezati*. Leksem *sasma* mijenjan je u *sasvim*, *put* u *putovanje*. Arhaični veznik *nu* – riječ koja na početku rečenice povezuje s prethodnim tekstom (Anić 2003), isto što i *međutim* i *ali* – sustavno je mijenjan u *no* iako se značenje tih dvaju veznika ne poklapa. Stariji oblik priloga *tuj*, uz koji se u Akademijinu rječniku (sv. XVIII) navodi: „adv. isto što i *tu* od koga je i postao s naveskoma *j*, koji se (vjerojatno radi pojačavanja značenja) dodaje demonstrativnim zamjenicama i adverbima“, izmijenjen je u *tu*.

Regionalno obilježenoga leksika, mahom kajkavizama i agramerizama, u rukopisu je puno i sustavno su zamjenjivani štokavizmima: *škaf* → *kabao*, *premišljavao* → *razmišljao*, *zamazana* → *prljava*, *falilo* → *nedostajalo*, *kanta* → *posuda*, *šćapio* → *dočekaو*, *štala* → *staja*, *pol sata* → *pô sata*, *prekrižio se* → *prekrstio se*, *fućkati/fićukati* → *zviždati*, *izgine* → *nesta*, *otepe* → *gurne*...

Mnogi su leksemi hrvatskoga jezika mijenjani srbizmima. Npr. *sretno* → *srećno*, *sparina* → *omara*, *puhati/puše* → *duvati/duva*, *van* → *napolje*, *vrpcu* → *vrvcu*, *šibica* → *žigica*, *papir* → *artija*, *sutra* → *sjutra*, *ljenčino* → *ljenštino*, *zdenac* → *bunar*, *opekao* → *opržio*, *uvečer* → *uveče*...

Prvotisak izmjenjuje mnoge stilski obilježene lekseme i poetizme u stilski neobilježene i time narušava autoričin stil pisanja. Tako je u rukopisu riječ *tihano* zamijenjena sintagmom *posve tiho*, čime je u rečenici *A onda se izšulja Hlapić tiho, tihano iz radione u dvorište*. izmijenjena autoričina suptilna nijansa značenja. Leksem *probao* u rečenici *Kad je sin probao čizme*... izmijenjen je u *obuo*, čime se izgubila značenjska nijansa čina prvoga obuvanja, isprobavanja čizama.

Autorica se u rukopisu koristi ikavskim sljednikom jata u infinitivu i ženskom rodu glagolskoga pridjeva radnoga glagola s jatom i piše: *bijesniti, izgoriti, visila, šutiti, grmiti...* U prvome je izdanju to izmijenjeno u: *bješnjeti, izgorjeti, visjela, šutjela, grmjeti...*

Izmjenom nekih leksema sadržaj se posve udaljuje od onoga što je autorica napisala. Npr. u rečenici *Hlapić je udarao svojim čvrstim šakama. riječ udarao* zamijenjena je riječju *udario*, čime se izgubio podatak o dugotrajnoj borbi Hlapića i teleta. Isto se dogodilo i izmjenom riječi *nisko* u rečenici: *Pod mostom je bilo nisko i ružno.* u *tijesno: Pod mostom je bilo tijesno i ružno.* i izmjenom riječi *potiho* riječju *polako* u iskazu *...onda potiho digne glavu...* Značenje je tim postupcima i te kako izmijenjeno.

U rečenici *Jer da nije bilo toga oblaka, bogzna ne bi li ih crni čovjek one noći sve bio zatekao.* riječ *zatekao* (iznenadio, našao) u drugom je izdanju izmijenjena u *zatakao*, čime se značenje uvelike izmijenilo.

Na sintagmatskoj razini mijenjani su mnogi autoričini jezični i stilski postupci. Autorica se u rukopisu koristi stilski obilježenim slavenskim genitivom koji je u prvotisku mijenjan u stilski neobilježeni akuzativ. Npr. *...uzme Hlapić konca* → *...uzme Hlapić konac*; *...dajte mu više juhe i mekšega kruha* → *dajte mu više juhe i mekši kruh...*; *...tim su više trpali u Hlapićevu torbu pečenke, kruha i gibanice...* → *...tim su više trpali u Hlapićevu torbu pečenu, kruh i gibanicu...*

Dijalektna sintagma *imati koga rado* mijenjana je u *voljeti koga*; *išao je kroz ulicu* → *išao je ulicom...*

Mijenjano je i kajkavsko narječno obilježje upotrebe nominativa na mjestu vokativa: *To je lijepo, dragi moj Bundaš!* → *To je lijepo, dragi moj Bundašu!* Ili *Ti si, nevaljanac, to skrivio!* → *Ti si, nevaljalče, to skrivio!* → *Ti si, nevaljanče, to skrivio!*

Puni perfekt u povratnim glagolima zamjenjivan je krnjim: *On se je dosjetio...* → *On se dosjetio...*; *Ipak se je Gita sve više sviđala Hlapiću...* → *Ipak se Gita sve više sviđala Hlapiću...*; *Gita se je na to razsrdila...* → *Gita se na to rasrdila...*

Izmjene nekih sintagmi autoričin su izričaj primaknule srpskomu književnomu jeziku, npr. *što god je šegrt kadar zamisliti* → *što god je šegrt kadar da zamisli*; *postolar ne može biti bez šila i dretve* → *postolar ne može da bude...*; *Je li putnicima teško* → *Da li je putnicima teško...*

Od sintaktičkih elemenata najviše su mijenjani rečenični veznici i modifikatori značenja. Tako je *ali* mijenjano u *no*, *pak* u *pa*.

Izmijenjene su i stilske osobitosti djela. Brojnim je izmjenama dokinuta sinonimija: *pa – pak* sustavnim mijenjanjem veznika *pak* u *pa*; *štap – kolac* sustavnim mijenjanjem *štapa* u *kolac*; *vojnik – soldat* izmjenom riječi *soldat* u *vojnik*.

Dokinuta je stilistička upotreba glagolskih oblika za izricanje prošlosti. Aorist je, kao stilski obilježen, zamjenjivan stilski neobilježenim perfektom: *Dakako da su se sada svi još više smijali i tako svršši predstava.* → *Dakako da su se sada svi još više smijali i tako je svršila predstava.*

Rukopis sadrži stare padežne oblike za dativ množine (*malim čitateljem*) i lokativ množine (*po ledji/po ledjih, na malih kolih*) uz supostojanje novih padežnih oblika (*na/u/pred/sa kolima*). Stari su oblici u prvotisku zamijenjeni novim padežnim oblicima (*malim čitateljima, po leđima, na malim kolima*). Rukopis Ivane Brlić-Mažuranić svjedoči da je stara hrvatska sklonidba, potvrđena u Kašićevoj gramatici 1604. i u Babukićevoj 1836. i bilježena od prvih pisanih spomenika pa do vukovaca, u drugom desetljeću dvadesetoga stoljeća još bila živa u pisanome jeziku, ali vrlo labava, uz pretežuću novu sklonidbu.

Za razumijevanje jezičnostilskih osobitosti rukopisa te razloga i smjera njihovih izmjena u prvotisku potrebno je uroniti u jezičnopovijesne okolnosti njihova nastanka.

Jezičnopolitičko stanje s kraja devetnaestoga i u prvim desetljećima dvadesetoga stoljeća

S velikim vremenskim odmakom pri gledanju unatrag skloni smo pojednostavljivanju slike. Tako zaključujemo da se hrvatska pisana riječ mijenjala u skladu s ortografskim rješenjima koja su iznijeli ilirci, potom onima koja su ostvarili pripadnici zagrebačke škole, pa onima hrvatskih vukovaca. I učini nam se tako da se npr. *jat* od 30-ih godina 19. stoljeća bilježi kao ‘*rogato e*’, potom se desetak godina piše kao *ie*, i u dugim i u kratkim slogovima, kako je 1858. pisan i *Riečnik ilirsko-talianski* D. A. Parčića (usp. Marotti 2010: 128), od 50-ih godina istoga stoljeća da se u dugim slogovima bilježi kao *ie*, a u kratkima kao *je*, a od 1892. da se bilježi kao *ije* u dugima ili *je* u kratkim slogovima. No, uvid u autentične tekstove iz toga vremena pokazuje nešto sasvim drugo. Dvadeset godina nakon Brozova *Hrvatskoga pravopisa* Ivana Brlić-Mažuranić dugi *jat* upisuje kao *ie* i kao *ije*. A. G. Matoš (prema Galić 1997) u pismu Tomi Didoliću iz 1899. piše: „Moje su materijalne prilike, velecijenjeni gospodine, tako rdjave...“, iste godine Anti Tresiću Pavičiću piše: „Ne mienjajte ništa jer sam pročitao Im-u (*Impromptu*, op. J. V.) i ispravio pogriješke“. Franjo Iveković gotovo deset godina nakon pravopisnom normom propisanoga *đ* piše *gragja*. Promjene se sporo prihvaćaju, navike traju, kao i jezikoslovci tako su i pisci i tiskovine priklonjeni zagrebačkoj filološkoj školi ili pak hrvatskim vukovcima.

Novi pravopis Ivana Broza u onodobnoj se javnosti, zbog mladogramatičarske utemeljenosti i prihvaćanja novoštokavske fonološke strukture hrvatskoga jezika, poimao kao izraz mađaronske političke i jezično-političke misli. Nailazio je stoga na protivljenje velikoga dijela hrvatske književnosti i javnosti, svih protivnika mađaronstva i unionizma. Toj je javnosti zasigurno pripadala i Ivana Brlić-Mažuranić, od biskupa Josipa Jurja Strossmayera odlikovana zlatnom medaljom za protumađaronska nastojanja.¹ Dalibor Brozović tu situaciju pojašnjava ovako (Brozović 2008: 109):

Kako se Brozov pravopis gotovo posve poklapao s Karadžićevim – što je normalna posljedica činjenice da oba odgovaraju novoštokavskoj fonološkoj strukturi – maretićevci su ga dakako objeručke prihvatili.

Broz *Hrvatski pravopis* izrađuje na fonološkom načelu. Svjestan stanja u hrvatskoj jezičnoj praksi i stanja u hrvatskom jezikoslovlju predmnijevao je da će tako zasnovan pravopis naići na kritiku i oporbu pa u predgovoru poziva zagovornike korijenskoga, tvorbenoga ili pravopisa čitke tvorbe da izrade pravopis u kojemu će to sustavno provesti (Broz 1892: IV):

Istina, naći će se ljudi, koji će se dizati i na ovo pisanje i opirati mu se, ali to njihovo opiranje bit će kod mlađega naraštaja hrvatskoga zaludno. Nije dovoljno samo rušiti, nego treba i graditi. Tko se prihvati da razgrađuje pravila za ovo pisanje, nek se prihvati i drugoga posla: nek izradi zakone za dojakošnje pisanje, koji će biti barem toliko određeni, prosti, jasni i dosljedni, koliko su u ovoj knjizi, a k tomu neka postavi pouzdana pravila, kako će moći svatko valjano hrvatski čitati one riječi, koje će se drukčije pisati nego što se izgovaraju.

Ali ja ne vjerujem, da će se naći tko bi napregao svoje sile, da svede u pouzdana pravila pravopis, kojim pišu u nas protivnici fonetičkoga pisanja [...]

Pravopis je naišao na brojne kritičare, među inima i Vatroslava Jagića, koji je bio protiv odveć dosljednoga fonološkoga pravopisa (usp. Pranjković 2006: 162).

Da je još dugo po objavljivanju Brozova *Hrvatskoga pravopisa* potrajalo stanje pravopisnoga nereda, svjedoči i činjenica da u *Rječniku hrvatskoga jezika* Franje Ivekovića i Ivana Broza objavljenom 1901. nema slova *đ*. Taj se palatalni suglasnik bilježi kao *gj* (*tugje*). Na tu se činjenicu i na pravopisno stanje osvrće Franjo Iveković s jakom dozom nezadovoljstva u predgovoru tomu *Rječniku* datiranu 30. lipnja 1900 (1901: v):

Za Vukovo *h* pišemo složeno slovo *gj*, koje je istorijsko jer su stari naši pisali *gy* ili upravo *gj*, i koje najbolje odgovara sistemi našega sadašnjeg pravopisa. Po ovoj sistemi valja gledati, da naš svaki glas, kojega nijesu Latini govorili, ima svoj osobiti

¹ U knjizi *Slavonski tekst tekst hrvatske književnosti* (Sablić Tomić i Rem 2003: 473) navodi se: „Aktivno je pomagala suprugu u borbi protiv Khuen-Héderváryjeva režima, pa je za svoj domoljubni rad dobila od biskupa J. J. Strossmayera zlatni medaljon.“ Taj podatak navodi i *Leksikon hrvatske književnosti* (Bogišić i sur. 1998: 35).

znak, prosto slovo, ali da se ne dira u sama Latinska slova; ako se pak ne bi moglo prosto slovo za koji god naš glas načiniti bez diranja u Latinsko slovo, neka se radije načini složeno slovo. ... Nasuprot toj sistemi griješi se u načinjenom slovu **đ**, jer se dira u samo latinsko slovo **d**; ali je još gore što se za isti glas pored prostoga slova **đ** dopušta pače zapovijeda kod imena vlastitih još i složeno slovo **gj**, te treba pisati istu riječ kad znači mjesto (u Hrvatskoj): **Gjurgjic**, a kad znači cvijet: **durđic**! Dakle za jedan isti glas dva različita znaka!

Ta činjenica da u pisanoj praksi supostoje i *đ* i *gj* i *dj*, dakle da se piše po starim slovopisnim navikama u duhu zagrebačke filološke škole, ali i po novom Brozovu pravopisu, pojašnjava razloge neujednačenosti rukopisa Ivane Brlić-Mažuranić u pisanju *dj* i *đ*. Samo u trima riječima autorica u rukopisu bilježi *đ*: *među*, *pođoše*, *sađe*. U svima ostalima ovaj fonem bilježi kao *dj*: *ledjih*, *ledji*, *izadje*, *takodjer*, *dodje*, *pridodje*, *rodjak*, *medjutim*, *unidje*, *dodju*, *podje*, *podju*, *svidjao*, *iznenadjenje*. Nedosljednost je očita u bilježenju oblika glagola *poći*: *podju*, *pođoše*. Takva jezična praksa kolebanja i nesigurnosti u pisanju dvoslova ili jednoslova za glas *đ*, odnosno kolebanje između dvaju slovopisnih sustava – onoga zagrebačkoga i onoga daničićevskoga ili vukovskoga, prisutna je u hrvatskoj pisanoj praksi prvih desetljeća dvadesetoga stoljeća. U rukopisu Ivane Brlić-Mažuranić, dakle, nije to autoričina nedosljednost, već onodobno stanje raznolikoga pisanja.

Hrvatski su vukovci zagovarali stilizaciju hrvatskoga književnoga jezika utemeljenu isključivo na novoštokavskom govoru, bez udjela jezičnih elemenata iz čakavskoga i kajkavskoga narječja i bez udjela hrvatske književne tradicije. U tom su leksičkom i sintaktičkom sloju vidjeli smetnju književnomu jedinstvu Hrvata i Srba (usp. Maretić, 1924). Hrvatske jezične tvorenice, arhaizmi i dijalektizmi, vrlo zastupljeni u književnome jeziku zagrebačke filološke škole, više neće nalaziti mjesta u tiskanim djelima.

Pravopis tiskanih djela ovisio je ponajprije o jezično-političkoj pripadnosti izdavača ili časopisa u kojem je djelo objavljeno. Pisanje Ivane Brlić-Mažuranić i izmjene koje su njezina djela doživljavala kod izdavača nisu iznimka. S Matoševim je djelima vrlo slično. Tako priređujući *Djela* A. G. Matoša 1935. Antun Barac napominje (Barac 1935: 269):

Taj [Matošev] je pravopis trebalo ujednačiti to više, što se Matoš u svome pisanju nije pridržavao jednih istih principa. Pravopis ovih njegovih knjiga i nije bio toliko pravopis Matošev, koliko pravopis novina i časopisa u kojima je koja stvar bila štampana. Tako u „Iverju“ i „Novom iverju“ nalazimo na pr. ovakvo pisanje: bit će, biti će, biće; smieh, svjetlo, vijeran, nasmijehne; djačtvo, prokletca, doleće (mj. doletje); ne će i neće, itd.

Sagledamo li tako iz mnogih kutova vrlo kompleksnu jezično-političku situaciju prvih desetljeća dvadesetoga stoljeća, bit će nam jasan način pisanja *Čudnovatih zgoda šegrta Hlapića* uglavnom u skladu s jezičnim postavkama zagrebačke škole.

Postaje nam jasnija i nedosljednost u provođenju jezičnoga načela – kad autorica piše *Hlapića*, već dvadeset godina traje pritisak vukovskoga jezičnoga izražavanja koji dakako da je izmijenio pisanu praksu. Ili je barem ozbiljno naćeo ionako ne prećvrst okvir dotadašnje ortografske tradicije pisanja hrvatskim jezikom.

Nedosljednost, neujednaćenost, raznolikost pisanja, što pokazuje i Matošev primjer, u tom vremenu nametanja novoga identiteta jezikom, bila je uobićajena i razumljiva. Ivana Brlić-Mažuranić nije bila zadovoljna kad su joj jezik ‘povukovili’, pokušavala je, svjedoće pisma, zadržati jezik koji je baštinila. Isto tako, opet svjedoće pisma, nije se agresivno protivila mijenjanju jezika (usp. Majhut 2010: 164). Onodobna je pisana praksa poznavala i jedno i drugo.

Utjecaj obiteljske i literarne tradicije na književnomjetnićki izrićaj Ivane Brlić-Mažuranić

U razumijevanju jezika i načina pisanja Ivane Brlić-Mažuranić ne smije se zaboraviti na utjecaj obiteljske mažuranićevske tradicije na njezin jezićni i književnomjetnićki razvoj, te utjecaj literature, posebno hrvatske literarne baštine.

Ivana Brlić-Mažuranić i sama je ćesto isticala uraslost u mažuranićevsku duhovnu i kulturnu tradiciju i misao. Stariji brat njezina djeda ilirski je gramatićar Antun Mažuranić, blizak suradnik i u jezićnim pitanjima istomišljenik Ljudevita Gaja. Djed spisateljiićin – Ivan Mažuranić u sve svoje aktivnosti ukljućuje i jezićna pitanja, ali je i aktivan sudionik jezićne politike druge polovice devetnaestoga stoljeća. Supotpisnik je Bećkoga dogovora 1850., iako treba istaknuti da se sam nije drćao tamo donesenih jezićno-pravopisnih postavaka i da se poslije odrekao Karadžiićevih shvaćanja jezika Hrvata i Srba (usp. Vince 2002: 567). Kao kancelar 1862. sudjelovao je u donošenju naredbe Dvorske kancelarije o upotrebi ilirskoga pravopisa u hrvatskim školama. Tu je Mažuranić propisao pravopis zagrebaćkih pisaca, svojih osobnih i politićkih sumišljenika (usp. Vince 2002: 568). Njegov prijatelj Veber Tkalćeviić bio je vođa zagrebaćke škole hrvatskih jezikoslovaca, koja je nastavila ilirske jezićne ideje, one u koje su Mažuranićiić duboko ukorijenjeni.

Odgojena u tom duhu i na pisanoj kulturi zagrebaćke škole Ivana Brlić-Mažuranić piše: *pretiesne, mlieko, slućkinja, lahko, sgode...* Zakljućuje slićno i Stjepan Babić u svojoj analizi jezika Ivane Brlić-Mažuranić te piše da je Ivana Brlić-Mažuranić (1995: 70):

[...] u 19. st. prošla zagrebaćku filološku školu, ne doduše redovitim školovanjem nego velikim ćitanjem i životom u snažnoj kulturnoj sredini, ali se upravo na poćetku njezina književnog djelovanja zbila znatna promjena u hrvatskome književnom jeziku, napuštanje zagrebaćke filološke škole, prihvaćanje hrvatskoga književnog jezika kako su ga oblikovali hrvatski vukovci, prijelaz s morfonološkoga (korijenskoga) pravopisa

na fonološki (fonetski) i zato je važno znati kako se sve to odrazilo na njezin jezik, kakav je on s gledišta današnje norme i kako se postupa s njenim jezikom nakon njezine smrti.

Zaključak

Rukopis romana *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* svjedoči o supostojanju pravopisnih rješenja zagrebačke filološke škole i rješenja hrvatskih vukovaca u pisanoj praksi hrvatskoga jezika na početku 20. stoljeća. Ivana Brlić-Mažuranić nije u tome iznimka među onodobnim hrvatskim književnicima. Raznolikost pisanja odlika je pisane prakse zadnjih dvaju desetljeća devetnaestoga i prvih dvaju desetljeća dvadesetoga stoljeća, a ne neujednačenosti pisanja Ivane Brlić-Mažuranić. Lektorske izmjene tekstova u skladu s pravopisnim i stilskim načelima hrvatskih vukovaca, činjene pri objavljivanju, dokinule su tu raznolikost pa Stjepan Babić s pravom primjećuje: „Općenito je poznato da hrvatske pisce 19. st. ne možemo čitati u izvornom jeziku jer je njihov jezik poslije pobjede hrvatskih vukovaca posuvremenjivan“ (1995: 70). Autorica *Šegrta Hlapića* piše dominantno hrvatskim književnim jezikom u duhu zagrebačke filološke škole, obilato se koristeći arhaizmima, dijalektizmima (kajkavizmima) i poetizmima, koji su u prvotisku izmijenjeni u skladu s vukovskom jezičnom stilizacijom. Sudbina romana *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* Ivane Brlić-Mažuranić time ocrtava stanje jezika, pisane kulture i jezične politike na početku dvadesetoga stoljeća.

Provedena analiza i usporedba jezičnih obilježja rukopisa i prvotiska *Čudnovatih zgoda šegrta Hlapića* pokazuje da je Ivana Brlić-Mažuranić, poput brojnih drugih onodobnih pisaca, slijedila utvrđenu praksu hrvatskoga književnoga jezika u tradiciji zagrebačke filološke škole, ali i unosila elemente jezika hrvatskih vukovaca koji je u vrijeme pisanja *Šegrta Hlapića* već dvadeset godina u službenoj upotrebi. Jezik njezina rukopisa, poput rukopisa drugih suvremenika, dokumentira supostojanje i sukobljavanje dviju koncepcija hrvatskoga književnoga jezika početkom dvadesetoga stoljeća. Nadalje, promjene u prvotisku romana *Čudnovate zgode šegrta Hlapića*, načinjene u odnosu na rukopis, narušile su izvorna jezična obilježja toga književnoga djela. Te promjene također jasno pokazuju smjer mijenjanja hrvatskoga književnoga jezika, diktiran jezičnopolitičkim razlozima.

Popis literature

Primarna literatura

- Brlić-Mažuranić, Ivana. 1913. *Čudnovate zgode šegrta Hlapića: pripovijest za djecu*. Zagreb: Hrvatski književno-pedagoški zbor.
- Brlić-Mažuranić, Ivana. 1922. *Čudnovate zgode šegrta Hlapića: pripovijest za djecu*. Zagreb: St. Kugli.

Brlić-Mažuranić, Ivana. 2010. *Čudnovate zgrade šegrta Hlapića*. U *Sabrana djela Ivane Brlić Mažuranić. Romani*, prir. Berislav Majhut i Sanja Lovrić, ur. Vinko Brešić, 9-155. Slavonski Brod: Ogranak Matice hrvatske.

Sekundarna literatura

- Anić, Vladimir. 2003. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Babić, Stjepan. 1995. „Jezik Ivane Brlić-Mažuranić: Za autentične tekstove hrvatskih pisaca“. *Jezik*, 42 br. 3. 69–78.
- Barac, Antun (prir.). 1935. *Djela A. G. Matoša: Iverje, Novo iverje. Knjiga I*. Zagreb: Binoza, nakladni zavod.
- Bogišić, Vlaho, Lada Čale Feldman, Dean Duda, Ivica Martičević. 1998. *Leksikon hrvatske književnosti*. Zagreb: Naprijed.
- Broz, Ivan. 1892. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Kraljevska hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada.
- Broz, Ivan i Franjo Iveković. 1901. *Rječnik hrvatskoga jezika*, I–II, Zagreb: Štamparija Karla Albrechta (Jos. Wittasek).
- Brozović, Dalibor. 2008. *Povijest hrvatskoga književnog i standardnoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Galić, Maja. 1997. *Matoševa probrana pisma iz Ženeve i Pariza*. Zagreb: Tiskara „Franjo Kluz“.
- Majhut, Berislav. 2010. „Napomene uz kritičko izdanje“. U *Sabrana djela Ivane Brlić Mažuranić. Romani*, ur. Vinko Brešić, 157-189. Slavonski Brod: Ogranak Matice hrvatske.
- Maretić, Tomo. 1924. *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik za sve one, koji žele dobro govoriti i pisati našim jezikom*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Marotti, Bojan. 2010. „Je li Vidrić doista pisao »jugoslovenskim esperantom«?“. U *Kolo* 1-2 (2010), 124–151.
- Pranjković, Ivo. 2006. *Filološki vjekopisi*. Zagreb: Disput.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. 1880–1976. I–XXIII. Zagreb: JAZU.
- Sablić-Tomić, Helena i Goran Rem. 2003. *Slavonski tekst hrvatske književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Vince, Zlatko. 2002. *Putovima hrvatskoga književnog jezika: Lingvističko-kulturnopovijesni prikaz filoloških škola i njihovih izvora*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Jelena Vignjević

University of Zagreb, Faculty of Teacher Education
 Universität Zagreb, Fakultät für Lehrebildung

Specific Linguistic and Stylistic Features of the Manuscript and the First Printing of *Čudnovate zgrade šegrta Hlapića* in the Context of the Linguistic History of Croatian

A parallel reading of the original manuscript and of the first printing of the novel Čudnovate zgrade šegrta Hlapića [The Strange Adventures of Hlapich the Apprentice] by Ivana Brlić-Mažuranić reveals that the changes in the text made in the printed version disrupted many special features of the author's writing at the levels of both language and style. This paper

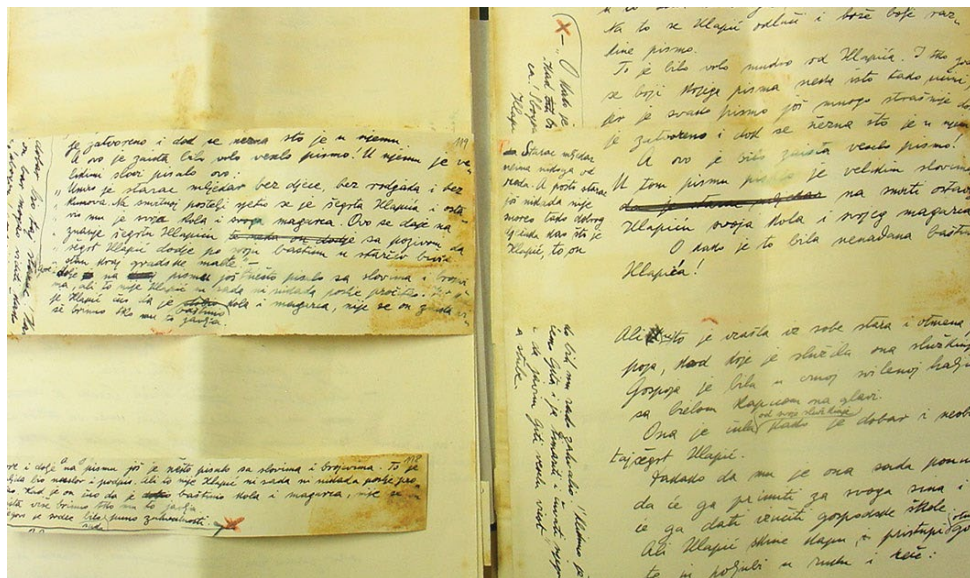
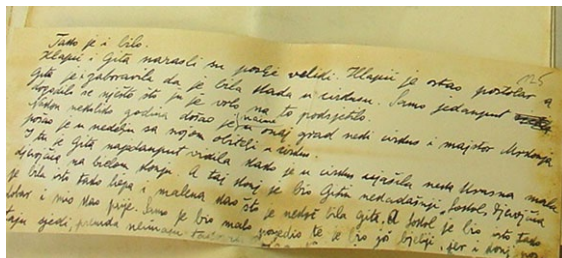
presents the results of an analysis of these specific features of the manuscript and the first printing, and interprets them in reference to the situation of the Croatian written language and the culture of writing at the beginning of the 20th century. The parallel existence of the Zagreb philological school with its variant of the standard language and orthographic principles, and of the philological school of the Croatian vukovci, as well as the polemic arguments between them, resulted in particular writing practices at the time. The changes in the manuscript made in the first printing of the analysed novel clearly reflect the direction of the politically influenced changes of the Croatian standard language.

Keywords: Čudnovate zgode šegrta Hlapića, Ivana Brlić-Mažuranić, manuscript, first printing, Zagreb philological school, the philological school of the Croatian vukovci

Sprachlich-stilistische Besonderheiten des Manuskripts und Erstdrucks von *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* und deren sprachgeschichtlicher Kontext

Aus dem Vergleich des Manuskripts von Čudnovate zgode šegrta Hlapića [Wunderbare Reise des Schusterjungen Clapitsch] mit seinem Erstdruck geht hervor, dass in den im Erstdruck enthaltenen sprachlichen Abänderungen des Textes zahlreiche sprachlich-stilistische Merkmale des Manuskripts vernachlässigt wurden. Im Beitrag wird ein sprachlich-stilistischer Vergleich zwischen Manuskript und Erstdruck vorgenommen und auf dessen Grundlage die Rechtsschreibpraktiken in Kroatien zu Beginn des 20. Jahrhunderts erörtert. In diesem Zusammenhang lässt sich feststellen, dass das Nebeneinanderbestehen der konkurrierenden Sprachkonzeptionen bzw. Rechtsschreibnormen der ‚Zagreber philologischen Schule‘ und der ‚kroatischen Vuk-Anhänger‘ eine sehr eigentümliche Rechtsschreibpraxis hervorgebracht hat. Die im Erstdruck des Romans enthaltenen Änderungen referenzieren klar auf tagespolitischen Forderungen, aus denen die Veränderung des kroatischen Sprachkorpus resultierte.

Schlüsselwörter: Čudnovate zgode šegrta Hlapića, Ivana Brlić-Mažuranić, Manuskript, Erstdruck, Zagreber philologische Schule, philologische Schule der kroatischen Vuk-Anhänger

Arhiv obitelji Brlič, kutija inv. br. 82, svežnjic 8.

Rukopis romana Čudnovate zgodbe šegrta Hlapiča Ivane Brlič-Mažuranič.
Detalji.

Original manuscript of *The Strange Adventures of Hlapich the Apprentice* by
Ivana Brlič-Mažuranič. Details.